

**ПОТОПЕНО НАСЛЕДСТВО: ЗА ПЕСНИТЕ ОТ
ДЪНОТО НА ЯЗОВИРА И МЕДИЙНОТО ИМ
ИЗПЛУВАНЕ**

Венцислав Димов, Лозанка Пейчева

**IMMERSED HERITAGE: ABOUT THE SONGS
REMAINING AT THE BOTTOM OF THE DAM AND THEIR
MEDIA FLOATING**

Ventsislav Dimov, Lozanka Peycheva

Резюме: Изследването е фокусирано върху част от потопеното наследство под водите на няколко язовира в България („Овчарица“, „Розов кладенец“ и „Цонево“). Представени са популярни народни певци (Стефка Съботинова и Пенка Павлова) и певчески групи и местни певци („Сминена китка“, Силвия Димитрова), които съхраняват песни от потопените села. Вниманието е съсредоточено върху изследването и знанието за фолклора като опора на паметта, през случая със село Аспарухово, до и под водите на язовир „Цонево“. Акцентира се върху ролята на различни медии и особено на дигиталните нови медии за „изплуването“ на традиционното песенно наследство от селата, останали на дъното на различни язовири.

Ключови думи: наследство, язовири, фолклор, народни певци, памет

Abstract: The study focuses on part of the submerged heritage under the waters of several dams in Bulgaria (Ovcharitsa, Rozov Kladenets and Tsonevo). Popular folk singers (Stefka Sabotinova and Penka Pavlova) and singing groups and local singers („Sminana Kitka“, Silvia Dimitrova), who keep songs from the sunken villages, are presented. The focus is on research and knowledge of folklore as a pillar of memory, in the case of the village of Asparuhovo, near and under the waters of Tsonevo Dam. Emphasis is placed on the role of various media and especially digital new media spaces for the „emergence“ of the traditional song heritage from the villages left at the bottom of various dams.

Keywords: heritage, dams, folklore, folk singers, memory

Въведение

Темата за язовирите в България е една от водещите в електронните медии през последните години и това най-често се свързва със стихийни бедствия (наводнения), критично състояние на язовирни конструкции (спешни ремонти) или засягащи обществото

кризи, като безводие и воден режим (намаляването на водния обем в някои язовири поради суша или източване, което налага воден режим на села и градове – една от най-тиражираните в медиите подобни кризи е случаят с язовир „Студена“ и водния режим в град Перник). В настоящото изложение ще се опита да предложим друг акцент върху язовирите като актуална медийна проблематика, свързан с ролята на медиите като фактор в конструирането на практики за ревитализиране на културно наследство, за възникване и развитие на фолклорен туризъм и креативни индустрии. Структурно-концептуалната метафора за радиото, телевизията и интернет като „медийни язовири“ изтъква тяхното положение на информационни резервоари. В прочита, който предлагаме, тези електронни „медийни язовири“, наред с различните свои функции, събират, съхраняват и излъчват част от потопеното в модерните времена наследство или захранват/произвеждат нови културни трансмисии на наследството.

Изследването е фокусирано върху част от потопеното наследство под водите на няколко язовира в България („Овчарица“, „Розов кладенец“ и „Цонево“). Представени са популярни народни певци (Стефка Съботинова и Пенка Павлова) и певчески групи (Група за автентичен фолклор „Сминена китка“ от с. Аспарухово), които съхраняват песни от потопените села. Вниманието е съсредоточено върху изследването и знанието за фолклора като опора на паметта, през случая със село Аспарухово, разположено до и под водите на язовир „Цонево“. Ще потърсим отговор на въпроса за ролята на различни медии за „изплуването“ на традиционното песенно наследство от селата, останали на дъното на различни язовири.¹

¹ Текстът е част от работата ни по научен проект, подкрепен от ФНИ в конкурс за фундаментални научни изследвания „Потопеното наследство. Село на дъното на язовира: миграции, памет, културни практики“

Певци – спасители на потопеното наследство

Писаното слово и масмедиите често използват метафората за традицията и фолклорната музика като „жив извор“, който пресъхва в модерните времена и затова има нужда от събиране, обединяване и медийно ревитализиране. Случва се и обратното – традицията не пресъхва, а бива удавена, потопена, залята в буквалния смисъл на думата.

Днес са актуални медийни образи на изчезнали вече, потопени на дъното на язовири, села, с които са изчезнали и локални музикални традиции.

В хода на процесите на индустриализация и социалистическа модернизация в България са осъществени планове за създаване на големи язовири като стратегически обекти. По-големите от тези язовири са строени с цел борба със сушата и мащабно напояване на земеделски земи, водоснабдяване на селища и цели райони (питейни язовири), производство на електроенергия (енергийна промишленост). В България има над 2000 язовира, повечето от тях построени през периода на социализма.

Под водите на такива язовири остават много села с техните локални традиции и песни. Тези процеси ускоряват краха на традиционната култура и пресушават „живата вода“ на традицията като я заливат, потапят заедно със заличените села, които остават на дъното на язовирите: на дъното на язовир „Огоста“ (старо име

(КП-06-Н30/1 от 13.12.2018 г.), с водеща организация ИЕФЕМ – БАН, осъществяван в момента от интердисциплинарен научен екип. За процеса на работа по проекта и извършените теренни проучвания, участия в научни конференции и междинни научни резултати може да се намери информация в сайта на проекта (Потопеното наследство, 2020) и в научни публикации на членове на екипа (Гергова, 2020; Борисова, 2020).

„Михайловград“) са останали селата Живовци и Калиманица; селата Калково, Шишманово и Горни Пасарел са на дъното на язовир „Искър“; село Йовковци и махалите Караджовци, Зенгиевци, Кръстевци, Витъовци и Мановци са на дъното на язовир „Йовковци“; село Търговище е под водите на язовир „Овчарица“; част от село Розов кладенец е в язовир „Розов кладенец“; село Дарец е потопено от язовир „Студен кладенец“; селата Жребчево, Запълня, Паничарево са на дъното на язовир „Жребчево“; селата Дебелец, Голямо Делчево, Емирово и част от село Аспарухово са потопени под язовир Цонево и т.н. Някои от тези села обаче продължават да живеят чрез песните си, благодарение на ярки носители на локалната музикална традиция.

Радиото и по-късно телевизията, които са движеща сила за обновлението на елементи от традиционната култура, допринасят за частично ревитализиране на част от потопената традиция, като превръщат в медийни герои носители на локалната песенна култура, а в медийно съдържание – песните, които те изпълняват. Такъв е случаят с популярни български народни певци през втората половина на ХХ век като Стефка Съботинова и Пенка Павлова. Техните родни села са в Тракия и през 60-те години на миналия век остават на дъното на язовири, строени за промишлени нужди във връзка с ТЕЦ Марица Изток.

Част от село Розов кладенец, където е родена Стефка Съботинова, е на дъното на язовир „Розов кладенец“, а цялото родно село на Пенка Павлова – Търговище – е на дъното на язовир „Овчарица“.

Историята на село Розов кладенец (преди 1906 г. – Гюл бунар), община Раднево, прекъсва през 1971 г., когато част от него е залята от язовир „Розов кладенец“, а селото е заличено от регистъра с Указ 754,

обнародван на 08 май 1971 г. (Мичев, Коледаров, 1989: 233).
Останалата на сушата част от него става квартал на село Обручище.

Стефка Съботинова (1930-2010), родена в това селище, е наследница на българи от Източна Тракия, които са се заселили в село Гюл бунар. Тя е споделяла в интервюта, че песните е наследила от баба си и те са част от звуковия свят на нейното детство в село Розов кладенец, потопено в язовира.

Певицата става известна с песента „Притури се планината“, но преди това придобива голяма медийна популярност като изпълнителка на дуетни песни (с Тинка Пешева), превърнати в хитове от редовното им излъчване в програмите на Радио София и тиражирани като грамофонни плочи от държавната звукозаписна компания „Балкантон“. Част от тези популярни хумористични песни, както и соловите ѝ песни са от потопеното ѝ родно село. Стефка Съботинова разказва за една от тези песни – „Мари Яно, бюлбюл Яно“, която научила от баба си Добра. Текстът на песента разработва баладичния песенен мотив „жалба на булка от мъж делия (хайдутин, войвода, комита)“: „кървави ризи да пере, юнашки глави да крие“. Мелодията на песента, според баба Добра трябва да е „като плача на Ганчовица над Минчо“ – преди години в село Розов кладенец трима братя убили един син на майка и от нейния плач се родила мелодията на песента (Иванова, 2010).

Песента „Притури се планината“ Стефка Съботинова научила от баба си. Тази песен тя записва в обработка на Филип Кутев. След тази първа авторизация на песента и превръщането ѝ в авторска песен в „народен дух“ (Пейчева, 2019), „Питури се планината“ е включена от продуцента Марсел Селие в албума, спечелил „Гран при“ (1975) и станал първа част от поредицата „Мистерия на българските гласове“. След тиражирането на песента в поредицата „Мистерия на българските

гласове“, тя става част от световната медийна индустрия. Фрагменти от нея се инкорпорират във филмова музика („Исус от Монреал“ – Канада/Франция, 1989, режисьор Дени Аркан); в поп-хитове в програмите на музикални радиостанции и телевизии. Ремиксът на D Emotion Project (музика Жаки Анона), излъчен през 1994 г., става един от първите видеоклипове с пробив на елементи от българска фолклорна музика в глобалната музикална телевизия MTV (D Emotion Project, 1994). Днес изплувалата от потопеното родно село на Стефка Съботинова песен „Притури се планината“ продължава виталността си в различни ремикси в дигитални медии и стрийминг платформи като електронна, денс, дъбстеп, трап музика: френската група Stellamara, албум The Golden Threat (Stellamara, 2009); Ку-Ку Бенд, видеоклип, посветен на алпиниста Христо Проданов (Ку-Ку Бенд, 2018); български DJ-и Иван и Ангел Петкови (DJ 89, 2020) и др.

Село Търговище (наследник на преименуваното през 1906 г. село Пазарджик), община Раднево, е заличено поради изселване с Указ № 57 от 05.02.1965 г. (Мичев, Коледаров, 1989: 272).

Пенка Павлова (1934-2020) е сред емблематичните народни певици на Тракия. Придобила популярност с концертни групи и сватбарски оркестри, на които е солистка, с десетки записи в Радио София и Радио Стара Загора. В последното си интервю, което проведохме с нея (04.09.2019 г.), тя твърди, че е записала в радиото близо 200 песни, много от които са от родното ѝ село Търговище. Сред тях има песни, които в друго интервю певицата определя като „вечните песни на България“: „Умря и село Търговище, Сливенско. Няма го вече на картата. Останаха само песните. ... Останаха най-хубавите, най-съдържателните, с най-хубавите мелодии. ... Вземи „Чие е това стадо“, „Мама Теню дума“, „Прочу се Дана“ (Бакалов, 2007: 114).

Пенка Павлова наследява музикалните традиции на потопеното в язовира село Търговище. Много от песните на родното ѝ село тя не успява да регистрира в радиото. Някои от незаписаните песни тя сподели при срещата с нас през септември 2019 г. В биографичния разказ за детството си в Търговище Пенка Павлова със завидна музикална памет изпя десетки коледни, лазарски, седенкарски, жътварски песни.

Песните на професионалните народни певици Стефка Съботинова и Пенка Павлова са само част от песенното наследство, което изплува изпод водите на язовирите. Стари песни от несъществуващи вече села се пеят и от любителски певчески групи, които представят и възстановки на ритуали.

Така например, фолклорната певческа група от село Аспарухово „Сминена китка“ продължава да пее седенкарски, жътварски и женски обредни песни и да пресъздава ритуала „Еньова буля“; фолклорната група от село Тополите, Варненско – да представя сватбената обредност. Участниците в двете любителски групи са наследници на хората, които са живели в частично потопеното село Аспарухово под водите на язовир „Цонево“. Наследник на аспаруховските („ченгенските“ по старото име на селото) традиции и техните певци е и народната певица Силвия Димитрова, която пее в хор „Космическите гласове“, София, но със записите си в радиото на местни песни и с участията си в медийни и сценични представления, също участва в пренасянето на старата локална традиция.

Знанието за фолклора като опора на паметта и новите медийни пространства (случаят със село Аспарухово, до и под язовир „Цонево“)

Потопеното във водите на язовир „Цонево“ локално наследство на с. Аспарухово, Варненско изплува през усилията на членове на общността (народни певици, краеведи, читалищни и общински дейци), чрез научното знание за фолклора и през научно-приложни, образователни проекти. Събрано преди да потъне и публикувано от външен, пиещ човек (писател, фолклорист), знанието за локалната традиция достига до наследниците ѝ като откровение, просвещава ги за забравеното им собствено наследство, вдъхновява ги да го съживяват и пресъздават. Подобен е механизмът, по който се задвижват активностите на местната общност в с. Аспарухово до язовир Цонево.

Ключова роля в изплуването на потопеното наследство има Анчо Калоянов – писател и фолклорист. Проф. д.ф.н. Анчо Калоянов попада за пръв път в с. Аспарухово като студент, по време на студентска фолклорна експедиция през 1966 г. След втората си експедиция там през лятото на 1967 г. защитава дипломна работа за коледния цикъл на Аспарухово, а след дипломирането си във ВТУ „Кирил и Методий“ работи като уредник-фолклорист в градския музей Дългопол (1968-1972). Калоянов споделя, че уникалният коледен цикъл на Аспарухово и изобщо фолклорната му култура като сюжет и вдъхновение са в основата на книгите му „Български митове“ (1979), историческия роман „Димитър Злочести и Войводата Патрев“ (1978, 1987, 2016), сборника „Добър юнак с добра коня“ (1986). В литературната анкета на Иван Станков има такъв коментар под снимка с коледарите от Аспарухово: „Моето първо коледуване на 7 януари 1969 г. в Аспарухово, а за онези къщи, които оставаха под водата на язовира и

трябваше да бъдат напуснати, то беше последното (...) благославял съм и домове, които останаха триизмерни в моята памет и в паметта на живите от обитателите си, макар да са там, на дъното...” (Станков, 2017: 144-145). Потопената от язовира памет се тематизира в коментара и към следващите две снимки, с Димитър Златарски (основател и директор на музея в Дългопол): „Водите на Луда Камчия напълниха язовира, по него тръгнаха лодки (...) тук лодката с двама ни се носи над потопеното Аспарухово, предишното Ченге и средновековното Овчага – дало и име, и образ на българското минало“ (Станков, 2017: 145-146).

Когато при строителството на язовир „Цонево“ половината село трябва да остане на дъното, Калоянов е там и работи за спасяване на потъващата памет: събира и записва обредни песни, организира общо коледарско хоро, бори се за спасяване на старите къщи. В предговора към сборника си с обредни песни от Аспарухово той пише: „За последен път селото се премести неотдавна – заляха го водите на голям язовир и то отстъпи на високото. На дъното, под вода, останаха старите къщи и старите обичаи, но споменът за миналото се запази – днес до живописния бряг на язовира до белокаменната възрожденска църквица има малък етнографски резерват. Понякога, когато идват знаменити гости в селото или пък снимат фолклорен филм, се мярват облечени в старинна носия селяни, гайда писне или пък песен се понесе. И тези, които пазят традицията жива, остават все по-малко (...) Присъствах в години, когато селото се подели на две, и тези, които останаха, дълго и унило се прощаваха с обичаите на прадедите; беше минало времето на старите обичаи и нищо не можеше да ги върне към живот, бързах, а заедно с мене и други, с магнетофон, с фотоапарат, с кинокамера, с бележник. Видях много. (...) Видях истински кукери – грозни, с ятагани и помети, цял ден скачат и размитат земята на новото лято, а

накрая заораха и засяха на Юрта, видях момци, които на Ивановден се къпеха в ледените води на Луда Камчия – струваше ми се, че и реката, и мъжете тук са луди от жизненост. Паметен ще остане последният стананик на седми януари 1969 г. в старото селище. Разделяха се аспаруховци, верните на селото и на земята оставаха, само преместваха къщите си на високото, другите отиваха в Тополите, за да живеят в село – квартал на Варна. Огромното несклучено хоро – буенец като смок се виеше на площада – около седемдесет мъже – коладници и още толкова жени играеха. Мъжете пееха, водеше ги Нено Добрев, а цялото село се беше сринало да гледа. По-късно минах с лодка над тези места, вглеждах се във водата: покъщнината беше изнесена, и камъкът, и тухлите, и дървото, и гробовете, и надгробните плочи на войниците край църквата, и самата църква. Нещо все пак там, на дъното на язовира, оставаше. Никога по-късно не видях толкова много мъже да пеят и такъв буенец (...) Беше велико запустение и дори легендите и преданията вече бяха мъртви. Отдолу синееха водите на язовира и червенееха къщите на новото село. Сенките на прадедите оставаха там, на дъното, и назад – в миналото...” (Калоянов, 1986: 9-12).

Днес книгите на Анчо Калоянов „Добър юнак с добра коня“, „Димитър Злочести и Войводата Патрев“ и „Див огън“, свързани с паметта на аспаруховци, са на почит в селото. Самият той е почетен гражданин на Дългопол и Аспарухово. В анкетата споделя: „Всъщност в Аспарухово аз ги спечелих и с нещо друго – те разбраха, че самата им култура струва. Успях да запазя едни етнографски къщи, но не можах да спася една цяла махала (...) Чрез общото коледарско хоро, което те направиха, ме виждаха като организатор на този минал техен живот. Миналото имаше цена. Миналото, което бяха наследили и което си го скъпяха – те имаха друго отношение към своята фолклорна култура.

Нямаше кой отстрани да им каже, затова аз пусках в окръжния вестник материали за село Аспарухово. Резерватът там стана благодарение на моите усилия (...) В мое лице те виждаха един доброжелател за бъдещето на селото. Особено когато стана „Добър юнак с добра коня“, отпразнувах победа (...) Та затова селото гледа на мен като на свой земляк, даже повечето си мислят, че съм оттам“ (Станков, 2017: 58-59). Днес етнографската експозиция в читалището на Аспарухово включва табла с документални снимки от коледуването и коледарския буенек с Анчо Калоянов преди заливането от Язовира, снимките на възстановените ритуали, правени през 1985 г. от фотографа Росен Донев за книгата „Добър юнак с добра коня“.

Самата книга е послужила за подтик и основа да се нотират и издадат в книгата на Йорданка Неделчева „Върба има, върба нема“ песните на село Аспарухово (Неделчева, 2008). Свидетели сме как днес участниците във фолклорната група към НЧ „Добри Ив. Недев“ си припомнят старите песни както една от друга, така и от „книгите“. Книжнината на Анчо Калоянов, според изследователи на съвременни практики за унаследяване на културна памет, има ролята на конструиран „фолклорен свят“, който е „опора на паметта“ за местните жители, които благодарение на Калоянов получават увереност във високите стойности на своята традиция, самочувствие да я представят пред другите като легитимираща ги днес: „В разговорите и срещите ни с хората, в читалището и в частните домове, в които бяхме канени, под различни форми се срещаме с „фолклорния свят“, вече конструиран от проф. Анчо Калоянов, изследовател на фолклорната култура на селото. Пред нас периодично се ре-актуализираше, от една страна, чудноватият свят на селището със старото име Чѐнге, пазител на „Айтошкия“ проход на Стара планина, от друга страна, разказът за това, че

сегашните ченгенци са наследниците на аспаруховите българи, които Карел Шкорпил открива в тази част на България. Всички наши събеседници ни разказваха за “автентичния фолклор”, който и досега се показва от певческата група по празници и различни фестивали и събори. (...) Знанието за фолклора, събрано и публикувано в книгата на Анчо Калоянов “Добър юнак с добра коня” (1986), има статут на опора на паметта и критерий за легитимиране на значимостта на жителите на селото пред другите (Златкова, 2014: 7-9).

В ревитализирането на локалната традиция като културни практики, в които участват както местни жители, така и гости – млади изследователи, голяма роля има и проектът „Аспарухово – бъдеще за фолклорния свят“ по идея и ръководство на Елеонора Николова, преподавател в Национална гимназия за хуманитарни науки и изкуства „Константин Преславски“ – Варна, по който от 2007 г. в Аспарухово се организират летни научни фолклорни експедиции, по време на които ученици се срещат с местни хора, записват житейските им истории, спомени за ритуали и празници, събират и разучават с тях песни и хора, обличат старите носии, учат се да месят хляб и плетат рогозки. Идеята е да се обогатят със знания, умения и отношение към традиционната култура и паметта самите ученици, но и да се превърнат те в изследователи и популяризатори на уникалната традиционна култура на Аспарухово, която залята от язовира и времето, може и продължава да живее през различни форми и медии: ученически печатни издания, фотоизложби, създадена от учениците „Червена книга“, участия в литературни състезания и фотоконкурси (Николова, 2014).

Неслучайно с усилията на учениците, участници в проекта като изследователи на аспаруховските традиции, както и тези на много любители и наследници, се свързва тенденцията да се използват

дигиталните медийни платформи за представяне на местната фолклорна традиция (за това по-подробно – в следващата част на статията). Образите и звуците на фолклорно Аспарухово, разпространени в новите медийни пространства, стават част и от рекламата на старото село край язовир Цонево като нов център на фолклорен туризъм.

В основата на тези и много още неописани тук, но наблюдавани от нас на местен и медиен терен образи на изплувалото потопено наследство на Аспарухово остава книгата на Анчо Калоянов – знанието за уникалната местна фолклорна култура, която бива спасена от „удавяне“ във времето и язовира, за да се превърне в основа на нови креативни практики за „предаване на памет и наследство“. Ролята на Калоянов и „Добър юнак с добра коня“ като случай, показващ силата на писменото слово да съживи културната памет на местните жители и да стимулира ново развитие на устната им традиция: „как един писмен източник присъства в устния наратив за миналото на местните жители и по какъв начин става неговата легитимация като достоверен от общността“ (Авджиева, 2014: 31), е отбелязана и в работите на екипа на студентски научно-изследователски проект “Наследство и памет”, осъществил колективна монография и документален филм.

Да изплуваш с дигиталните ние-медии

В темата за медийното спасяване на потопеното наследство, дигиталните медийни платформи са широко и благоприятно поле за изследване. Дигиталната култура на участието прави по-достъпни локалните традиции на селата с тяхното потопено наследство. Като ги дигитализират, клипират и ремиксират, новите медии ги пресъздават и транспонират в режими, достъпни за виртуални прочити и разбираеми

и атрактивни за новите потребители; като софтуер дават възможност за ново пресъздаване на старите съдържания на традицията. Тук става дума не само за нови канали за информиране и нови депа за складиране на памет, а за нещо повече. Когато песните на потъналите села са изпети от известни певци, те звучат в ефира, остават частично в звукозаписните фондове на радиото или във видеоархивите на телевизията – това е медийно изплуване на потопената селищна песенна традиция. „Качването“ на песни, свирни, спомени за тях и техните изпълнители в сайтовете за видеообмен, споделянето им там от широка и де-териториализирана публика (клипове в YouTube); включването им в нови стрийминг платформи на дигитално радио (например, канала „Фолклор“ на Радио Бинар); прехвърлянето им в социалните мрежи (Facebook), прави нещо повече от „изкуствено дишане“ на потопената традиция. Чрез културата на участието и достъпността, чрез еманципирането на любителското начало и стратегията „направи си сам“, реализирана от креативни хора, потопеното наследство изплува и процъфтява по нов начин.

Един поглед върху характеристиката на виртуална среда, в която изплуват образи на потопената от язовири традиция в дигиталните медии, сочи няколко типа медии.

Традиционните медии, представени онлайн, са едната група. Информация за фестивали и празници, за локални групи и фигури, свързани с представяната традиция, се среща в онлайн-варианти на печатни медии – периодични издания и книги. Така например, местният вестник „Дългопол – вчера, днес, утре“, информира в големи статии със снимки за първото издание на фестивал „Ченге пее и танцува“ в Аспарухово и за отличените традиционни носии на селото на Фестивала на носията в Жеравна – материалите, свързани с

традиционната култура запълват повече от половината страници на вестника (б. а., 2018а; Василев, 2018), който с онлайн публикуването може да достигне до по-голяма и де-териториализирана аудитория.

Онлайн вариантите на радиото и сайтовете на радиостанциите, които предлагат възможност посланията на слуховия канал на медията да се допълнят с изображения и текстове, са другият тип канал за популяризиране на музикалните традиции на потопените села. Песните на с. Аспарухово, например, включени в репертоара на народна певица, записани с Оркестъра за народна музика на БНР и излъчени в предаването „Съботна трапеза“ на БНР-Варна през август 2018 г., са представени в сайта на БНР – Варна със звукови файлове и текст, който информира, че народната певица Силвия Димитрова е „следовница на ченгенските песни“, че тя записва обработки на Ангел Добрев като „част от наследството, което имаме от нашите баба и прабаби в с. Ченге“. Певецата разказва: „там са се запазили много песни, като този път записах три бързи и една бавна – две от сватбения цикъл, една еньовска и една лазарска“ (б. а., 2018б). Радиото в новите си онлайн-продължения предлага чрез възможностите на медийната конвергенция и крос-медийните допълнителни канали за публично изплуване на новите традиции на потопените села. Дарик радио, което е излъчвало информация за селото, предлага интервю с кмета на с. Аспарухово Мария Георгиева през информация от БТА, като в информационния си сайт представя публикацията „Варненско село с нулева безработица посреща гости и за сватбен туризъм“. Към ресурсите на селото и язовира за природен и риболовен туризъм са добавени културният и фолклорният туризъм и приносят на местното читалище и групи, запазените празници – коледуване, Трифон Зарезан, станалото медийно атрактивно „мъжко хоро във водите на язовира на Йорданов ден“;

традиционният вече фолклорен фестивал „Ченге пее и танцува“; църквата „Света Петка“, с пояснението: „Тя е била в старото село, което е на дъното на язовира, и е преместена камък по камък в по-високата част. В нея се извършват църковните ритуали при венчавките“. Акцентира се върху връзката на старите ритуали с новата традиция, в която селото намира социално-икономически перспективи – организирането на сватби (б.а., 2020).

Много и различни са аудиовизуалните образи на локалната традиция, които попадат в дигиталните медийни платформи през телевизионни форматираня. Факт е, че в България през последните години нараства времето за гледане на телевизия и телевизионната аудитория остава стабилна (Спасов, 2011а: 228; 2011б: 290). Песни, танци и ритуали от старо Ченге могат да се видят в YouTube канала на телевизия СКАТ, която има в програмата си седмично предаване „От българско, по-българско“, в което групи за „автентичен фолклор“ от страната гостуват в софийското студио на телевизията и представят локалните си репертоари. В предаването от 14 април 2018 г. с. Аспарухово представя фолклорната си традиция с група за автентичен фолклор „Сминена китка“ и танцов състав „Ченгенско хорце“ (От българско, по-българско, 2018). Репортажи и откъси от информационни емисии на телевизия СКАТ, представящи празнуване на календарни ритуали и празници в Аспарухово и двете издания на фолклорния фестивал „Ченге пее и танцува“ по-късно се вграждат в YouTube канала на телевизия СКАТ (Ченге пее и танцува, 2018) и в социалните мрежи (Ченге пее и танцува, 2019).

Виртуалният обрат в началото на ХХІ в. с характерните за него достъп до по-пълна и вярна информация, с етиката на интерактивността и хиперреалността на мрежата (Дичев, 2009б) обуславя тенденцията

традицията, потопена от язовирните води и от процесите на модернизация, да изплува и да залива дигиталните медийни пространства. Многобройните примери дотук, свързани с дейността на професионални медийни институции и организации, част от които подкрепяни с държавен бюджет (БНР и БНТ), бледнеят пред низовата креативна активност в интернет на граждани, сдружения, общности и независими организации, които доброволно и ентузиазирани, по едни или други причини, по един или друг начин издирват, организират, представят с нестандартно мислене и въображение локалните културни традиции. Най-популярната в България социалната мрежа Facebook, заради възможностите за споделяне на информация и развлечение, която като платформа за свободно и лесно споделяне на снимков и видеоматериал е близка до нагласите на аудиторията да разглежда чужди снимки и профили (Silverthorne, 2009), се оказва особено наситено място в дигиталната картография на медийното изплуване на отвоюваните от потапяне и забрава традиции на с. Аспарухово. Следи от старите аспаруховски песни, ритуали и носии, съхранявани като локална традиция от читалищната група за автентичен фолклор „Сминена китка“, могат да се видят и чуят в социалните мрежи. Във фейсбук-профила на местен хотелски комплекс, като част от рекламните ресурси на фолклорния туризъм, са публикувани видео с песента „Отдолу иде мамо“ (Комплекс Овчага, 2018) и момент от посещането на гостите в комплекса с участието на танцьорите от „Сминена китка“ и „Ченгенско хорце“ (Комплекс Овчага, 2019).

Най-много и най-разнородни снимкови, аудиовизуални и текстови материали, свързани с фолклора на с. Аспарухово и неговите носители, издирени и съхранени, заснети и копирани от граждани на Аспарухово, съдържа профилът на Facebook групата „село Аспарухово, Варненско“

с кауза атрактивно представяне на родното село (село Аспарухово, Варненско, 2020). За участниците в групата важна част от прелестите на селския туризъм в Аспарухово е фолклорната традиция. През последните две години там са поместени стотици снимки, видеа, текстове, афиши, представящи местни певци и танцьори, местни празници и фестивали, участници в ритуали и празници (коледуване и лазаруване, кукерски игри, Трифоновден, Йордановден с хоро във водите на язовира); стари снимки на предци в народни носии от лични фотоархиви; клипове на народни песни, изпълнени от местни таланти („Сминена Китка“, Силвия Димитрова, Симона Годорова); и клипове на народни певци (Деян Митев и Донко Марков), заснети пред аспаруховски къщи и язовир „Цонево“ като екзотичен декор; снимки и видеорегистрации на първото и второто издание на фолклорния фестивал „Ченге пее и танцува“ и др. Един от няколко документални фоторазказа за празнуването на Еньовден е съпроводен с пространно описание на локалните особености на ритуала: „Още на летен Атанасовден, 2 май, започват еньовденските хора. На тоя ден в местността Манастира се прави общоселски курбан. Манастирът е съществувал до XVI век, сега от него са останали развалини. (...) На Летен Атанасовден момите избират малко момиченце с живи родители, което е “еня”. Срещу всяка неделя до Еньовден те играят хоро и носят енята из село – на Юрта и на Игрището. (...) Енята е облечена в сватбени дрехи – с червено було. На главата си момиченцето имало венец от пелин и държало в ръце по китка пелин, които непрекъснато размахвало; с пелин е било и опасно. Когато го носят, то е право на раменете на момата. На самия Еньовден рано сутринта обличали отново енята и бавно и тържествено, пеейки “Еньо, клепай, Еньо!”... (село Аспарухово, Варненско, 2020). Не се споменава, че цитираният

текст е част от книгата на Анчо Калоянов „Добър юнак с добра коня“ (Калоянов, 1995: 182); както не се споменава и авторският екип на документалния филм „Сезони“, включен в профила. В по-ранна публикация около Еньовден в същия профил е поместен идентичен текст с бележката „С този обичай се представи селото на откриването на първият събор в Копривщица“. Неколкократното усвояване на авторски текст без цитиране е показателно както за анонимността и възможността за плагиатство във виртуалната социална мрежа, в която достъпът до информация се мисли като право (Дичев, 2009б: 23); така и за популярността на книгата на Анчо Калоянов, която се „снароднява“ и се мисли като част от местната устна култура, която принадлежи на аспаруховци по право.

Насищането на профила „село Аспарухово, Варненско“ с визуални знаци на местната фолклорна традиция отстъпва само на изобилния фото материал от панорамни снимки на язовир Цонево със селото и природната забележителност „Чудните скали“. Качването на снимки в мрежата се определя като „обезсмъртяване“ и „импулсивно опубличностяване“ (Дичев, 2009а: 118-119) – в случая този емоционален импулс задоволява не само отделния обитател на мрежата, а и местната групата, земляческата общност, нейният граждански активизъм, свързан с локалния патриотизъм, знак на който е селската фолклорна традиция. Хората качват снимки на себе си и своите деца, облечени в местно традиционно облекло. Новите снимки са израз на гордост и повод за поука: „Хубаво е да се научим да ценим и пазим това, което ни е завещано!“, гласи текст под снимки на деца в аспаруховски традиционни носии, поместени през септември 2020 г. И снимките на язовира стават повод за актуализиране на паметта за фолклорната традиция: една от тях, публикувана през 2016 г., показва

хълм отвъд язовира, наричан „Могилата“ и член на групата коментира: „Чичо ми Дойчо свиреше с кавала от Могилата“ – споменът е за местния кавалджия Дойчо Тодоров, който в утрото на всеки Гергьовден преминавал река Луда Камчия (преди да се построи язовир Цонево) и свирел от Могилата, като звуков сигнал за започване на Гергьовските ритуали в селото.

За да се разбере спецификата на употребата на местната фолклорна традиция като ценен ресурс за мобилизация и общностна самоидентификация, може да се сравни присъствието ѝ в аспаруховската фейсбук група с присъствието на фолклора, народните песни и ритуали в друга подобна група. Страница на Атларе – Жребчево, дело на Мими Цонева, е част от сайт, „създаден от бившите жители и потомци на село Жребчево“, за да се разкаже „живата история на нашето потопено село“ със „стари снимки и разкази за живота, бита и обичаите на Атларци“ (atlare.com., 2020). Местната традиция е представена с легенди за името и създаването на селото и топонимия. Поместена е историята на търсенето и откриването на една народна песен с името на селото: „В Атлари село никакво“. Разбираме, че случайното откритие на Мими Цонева в интернет продължава с издирване на песента чрез екипа на профилираното предаване за фолклорна музика „Срещи в 7/8“ във фонотеката на радио Варна, откъдето я насочват към регионалната библиотека, в която открива песента в сборника на Тодор Джиджев „Народни песни от Тракия“ (Пейчева, Григоров, 2013) и я публикува в групата с отправка към сайта atlare.com, в който е обособена рубрика „Фолклор“ (Фолклорни песни на Атларци, 2020).

Богатата музикално-фолклорна традиция на Аспарухово, излъчваща послания в културния живот на селото и днес, обуславя

появата на една особена група във Фейсбук – Училищен проект за научна експедиция „Аспарухово – бъдеще за фолклорния свят“. Младите хора от Средно училище за хуманитарни науки и изкуства „Константин Преславски“ – Варна представят в страницата си богата информация за дългогодишния си креативен изследователски проект: снимки на срещите с местни носители на традицията, обучение в тъкане, плетене, обличане на носии, изпълнение на песни и хора; снимки от срещи с познавачи на аспаруховската традиция и представяне на техни книги – премиера на книгата на Анчо Калоянов „Димитър Злочески и войводата Патрев“, представяне на книгата на Васил Василев „Носии от Ченге и Дългопол“; видеопослания за културната значимост на Аспарухово, които записват и изпращат участниците в проекта. Заедно с това в страницата са намерили място видеозаписи на аспаруховски ритуали и празници (Бабинден, Еньовден и др.) и културни новини, в които се огласява представянето и отличаването на проектния екип в конкурси, организирани от БАН и ИЕФЕМ. Учениците представят във фейсбук групата основно дейности, свързани със съхраняването на фолклора, но и съпътстващи инициативи: „Да спасим Чудните скали“ за запазване на природния феномен от рушене и графити, подкрепена от варненски и централни медии; срещи с доброволци от Америка и Европа за обучение в диалог с други култури. Основна в страницата е богатата информация за фолклорната култура на Аспарухово и за откриването ѝ от младите участници в проекта, които от своя страна я откриват за другите през възможностите на социалната мрежа като информатор, учител, форум за размяна на мнения, трезор. Един от постове в групата е портрет на Атанаска Мъглева – жена от Аспарухово, която дълги години е посрещала учениците, учила ги на песни и на любовта към

фолклора. Учениците го правят в нейна памет, като публикуват снимки и текстове със словото на починалата носителка на традицията и с техни оценки за нея: „Всичко е възпято в нашите песни – Луда Камчия как тече, глава навежда надолу, под мостовете минава, край Ченге извива, стадата да ни напои, децата да ни окъпе и чергите да ни опере... Как да не е съкровище това! Аз, когато го казвам, пърха ми като птиче сърцето!“ (А. Мъглева). „Най-изключителното знание, което тя има, е песенната култура. Песните, които знае, събира и записва са неизброимо много. Тя дълбоко ги цени, казва, че всяка песен е история. Използва ги, за да реконструира собствените си спомени, те са елемент на разказа ѝ за миналото, помни смисъла, предназначението на всяка една песен и я тълкува на дълбоко емоционално ниво. Атанаска Мъглева е живото съкровище на Аспарухово... (Марина Стоилова, из проект на Седма фолклорна експедиция „Културните съкровища на Аспарухово“, награден с първа награда от БАН, 2015 г.). В памет на Атанаска Мъглева – с дълбока признателност за мъдрата доброта, с която ни учеше да обичаме Аспарухово завинаги! (Училищен проект..., 2020). Последните постове, направени в навечерието на Деня на народните будители, представят експонирането в селото на 31 октомври 2020 г. на изложба „Завръщане в Аспарухово 2020“ с четири табла за фолклорните традиции на Аспарухово, направени от участниците в проекта с финансовата помощ на родители, кмета и няколко местни хотели и ресторанти: история на Аспарухово според проучванията на Анчо Калоянов, карта на географските и културни забележителности на Аспарухово, схема на обичаите – семейни и календарни, представяне на женската ченгенска носия (Училищен проект..., 2020).

**Заключение: изплуването на традицията – между
информацията и атракцията**

Песните и хората, носите и ритуалите на старото Аспарухово и неговите жители стават школа, в която 13 поредни години се учат вече стотици градски деца от Варна, които, понякога по-добре от аспаруховските внучки, ги научават. Носията от Ченге, предавана от баби на внучки, скритите кодове на шевиците, тайната на пребраждането и т.н., вече не се предават и споделят само по поколенческите и устни механизми, а стават общо притежание – вижте, например, как може да си направите „ризата на баба Маргя“, артефакт от 1912 г., в сайта „История в шевици“ (Женска риза от село Аспарухово (Ченге), 2019). Можете и да се научите да пеете аспаруховските песни, дори да не сте били на терен в селото: текстовете, събрани и публикувани от Анчо Калоянов, са достъпни чрез интернет платформата Литернет (Калоянов, 2002). Младата варненска певица Силвия Димитрова, наследник на певици от Аспарухово, е записала няколко стари песни – можете, например, да чуete и видите във Vbox7 една „автентична народна песен от с. Аспарухово, Варненско – Ченге“, която се пее на „Връбнишкия буенек“ и да откриете този буенек с моми в „синчяни“ ченгенски ризи (посинени със синка) в двор на една от старите аспаруховски къщи, спасени от потопяване („Поръчал ми Добри“, 2015). Песента, представена като „автентична“, не е същата, която някога е огласяла потопените махали на Ченге, не само заради инструменталния съпровод и обработката. Няма да е същото като едно време и ритуалното хоро, което виждате в социалните мрежи да играят младите мъже от Аспарухово на Йордановден, нагазили във водите на язовира, с развято национално знаме. Хоро на Богоявление във водите на Луда Камчия в Ченге,

доколкото ни е известно, е нямало, имало е само къпане на младоженци и именаци на Ивановден. Но пък днес има медийни клишета, като „Леденото хоро“ в Калофер. И много развети национални знамена по снимки и клипове, които са знак за медийните употреби на фолклорното като национален символ с патриотична възбуда. Последното обяснява как в един от ремиксите на „Притури се планината“, на фона на ориенталските мотиви на арменския дудук се чува крясък „Господ е българин!“ и не само заради това преобладаващите постове на потребители на клипа са: „Да живее велика България“, „Да живее православна България!“ и т.н. (DJ 89, 2020). Да, потопеното наследство изплува в дигиталните медии изпод водите на залелите старите села язовири. Добива нова виталност, защото в новите медии става все по-подходящо за универсални употреби. Дава информация за локалната култура, и колкото по-отдалечен и чужд е адресатът, толкова по-екзотично изглеждаща следва да е традицията, за да привлече вниманието и да бъде откроена сред роящите се други медийни образи. Медийно форматирана, фолклорната традиция и културното наследство могат да изпълняват обучителни функции, каквито имат и медиите. Но медийното обучение променя традицията. Редом с други практики за употреба на националното като рекламен репертоар (Минева, 2008), фолклорните богатства на потопеното Ченге придобиват принадлежна стойност не само като локално наследство, а и като модерна „национална традиция“, която в село Аспарухово вече успешно е продавана като ресурс на фолклорния туризъм на групи от летовници през 80-те и 90-те години на миналия век. Основна „таргет-група“ са българските туристи, на които започват да се предлагат и традиционни сватби, и „ледени хора“, и нови фестивали. В друга публикация сме констатирани, че през

последните две-три десетилетия фолклорната музика в българските електронни медии намалява като количество и качество; в същото време в новите дигитални медии фолклорната музика изплува и нараства лавинообразно като количество – продукция пъстра в стилово-жанрово отношение, многообразна като медийни реализации и форматираня (Пейчева, Димов, 2014: 309). С образите на това възстановено, въобразено и конструирано наследство в и чрез новите медии изплуват и много други неща.

Изплуват все по-видимо и вседостъпно, като руините на църквата „Св. Иван Рилски чудотворец“ от язовир Жребчево, които вече са част от хиляди любителски снимки и клипове, ресурс на културния туризъм, декор за игрални филми... Няма църква, но има атракция.

Използвана литература:

АВДЖИЕВА, Анелия (2014). Памет и наследство. ПАРУШЕВА, Добринка, Меглена ЗЛАТКОВА (ред.) *Практики за унаследяване на памет. По примера на село Аспарухово*. Пловдив: Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, с. 26-42. [Avdzhieva, Aneliya (2014). Pamet i nasledstvo. Parusheva, Dobrinka, Meglena Zlatkova (red.) *Praktiki za unasledyavane na pamet. Po primera na selo Asparuhovo*, Plovdiv, s. 26-42].

БАКАЛОВ, Тодор (2007). *Антология на българските фолклорни изпълнители*. Том 1. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Bakalov, Todor (2007). *Antologiya na balgarskite folklorni izpalniteli*. Tom 1. Sofia: University Press].

БОРИСОВА, Мариянка (2020). Селища под язовир „Доспат“ – миграции и културно наследство. *Родопи*, 1-2, с. 57-64. [Borisova, Mariyanka (2020). Selista pod yazovir 'Dospat' - migratsii i kulturno nasledstvo. *Rodopi*, 1-2, s. 57-64].

ГЕРГОВА, Лина (2020). Потопеното наследство в язовир „Студен кладенец“: изследователски предизвикателства. *Родопи*, 1-2, с. 48-56. [Gergova, Lina (2020). Potopenoto nasledstvo v yazovir 'Studen kladenets': izsledovateliski predizvikelstva. *Rodopi*, 1-2, s. 48-56].

ДИЧЕВ, Ивайло (2009а). *Граждани отвъд местата? Нови мобилности, нови граници, нови форми на обитаване*. София: Просвета. [Ditshev, Ivaylo (2009a). *Grazhdani otvud mestata? Novi mobilnosti, novi granitsi, novi formi na obitavane*. Sofia: Prosveta].

ДИЧЕВ, Ивайло (2009б). Виртуални граждани? На купон с MP3 плеър. ДИЧЕВ, Ивайло и Орлин СПАСОВ (съст.) *Новите млади и новите медии*. София: Отворено общество, с. 11-41. [Ditshev, Ivaylo (2009b). Virtualni grazhdani? Na kupon s MP3 player. Ditshev, Ivaylo i Orlin Spasov (ed.) *Novite mladi i novite medii*, s. 11-41].

ЗЛАТКОВА, Меглена (2014). Предговор. ПАРУШЕВА, Добринка, Меглена ЗЛАТКОВА (ред.) *Практики за унаследяване на памет. По примера на село*

Аспарухово. Пловдив: Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, с. 5-10.
[Zlatkova, Meglena (2014). Predgovor. Parusheva, Dobrinka, Meglena Zlatkova (red.)
Praktiki za unasledyavane na pamet. Po primer na selo Asparuhovo, s. 5-10.]

КАЛОЯНОВ, Анчо (1985). *Добър юнак с добра коня (152 обредни песни от село
Аспарухово, Варненско)*. Варна: Изд. „Георги Бакалов“. [Kaloyanov, Ancho (1985).
Dobar yunak s dobra konya (152 obredni pesni ot selo Asparuhovo, Varnensko). Varna: Izd.
'Georgi Bakalov'].

МИЧЕВ, Николай, Петър **КОЛЕДАРОВ** (1989). *Речник на селищата и селищните
имена в България 1878-1978*. София: Наука и изкуство. [Mitshev, Nikolay, Petar
Koledarov (1989). *Rechnik na selistata i selistnite imena v Balgaria 1878-1978*. Sofia:
Nauka i izkustvo].

НЕДЕЛЧЕВА, Йорданка (2008). *Върба има, върба нема*. Варна: Славена.
[Nedeltcheva, Yordanka (2008). *Varva ima, varba nema*. Varna: Slavena].

НИКОЛОВА, Елеонора (2014). Каква е същността на проекта „Аспарухово – бъдеще
за фолклорния свят“. **ПАНУШЕВА**, Добринка, Меглена **ЗЛАТКОВА** (ред.)
Практики за унаследяване на памет. По примера на село Аспарухово. Пловдив:
Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, с. 10-20. [Nikolova, Eleonova
(2004). *Kakva e sastnostta na proekta 'Asparuhovo - badeste za folklorniya svyat'*.
Parusheva, Dobrinka, Meglena Zlatkova (red.) *Praktiki za unasladyavane na pamet. Po
primera na selo Asparuhovo*. Plovdiv, s. 10-20.]

ПАНУШЕВА, Добринка, Меглена **ЗЛАТКОВА** (ред.) (2014). *Практики за
унаследяване на памет. По примера на село Аспарухово*. Пловдив: Пловдивския
университет „Паисий Хилендарски“. [Parusheva, Dobrinka, Meglena Zlatkova (red.)
(2014). *Praktiki za unasledyavane na pamet. Po primer na selo Asparuhovo*. Plovdiv].

ПЕЙЧЕВА, Лозанка (2019). „Народният дух“ в авторските песни от България.
София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Peycheva, Lozanka (2019). *"Narodniyat duh" v
avtorskite pesni ot Balgaria*. Sofia: University Press].

ПЕЙЧЕВА, Лозанка, Венцислав **ДИМОВ** (2014). Народна музика от България в Уеб
2.0. **ИЛИЕВА**, Ангелина, Лина **ГЕРГОВА**, Лозанка **ПЕЙЧЕВА**, Светла
КАЗАЛАРСКА (съст.) *Добре дошли в Киберия! Записки от дигиталния терен*.
София: ИЕФЕМ-БАН, с. 283-316.
<<https://drive.google.com/file/d/0ByKA7PwxnyW5SzEY050LWp4ZkU/view>>

[Peycheva, Lozanka, Ventsislav Dimov (2014). *Narodna muzika ot Balgaria w Web 2.0*.
Pieva, Angelina, Lina Gergova, Lozanka Peycheva, Svetla Kazalarska (ed.) *Dobre doshli v
Cyberia! Zapishki ot digitalniya teren*. Sofia: IEFEM-BAn, s. 283-316.]

ПЕЙЧЕВА, Лозанка, Григор **ГРИГОРОВ** (съст.) (2013). *Тодор Джиджев. Народни
песни от Тракия*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. [Peycheva, Lozanka, Grigor
Grigorov (sast.) (2013) *Todor Dzhidzhev. Narodni pesni ot Trakiya*. Sofia. AI 'Prof. Marin
Drinov'].

СПАСОВ, Орлин (2011а). Медиите и политиката: залезът на четвъртата власт?
ЛОЗАНОВ, Георги и Орлин **СПАСОВ** (съст.). *Медиите и политиката*. София:
Фондация „Медийна демокрация“, с.221-240. [Spassov, Orlin (2011a). *Mediite i
politikata: zalezat na tchetvartata vlast?* Lozanov, Georgi i Orlin Spassov (sast.). *Mediite i
politikata*. Sofia, s. 221-240].

СПАСОВ, Орлин (2011б). Мобилизиране сега: партии, граждански движения, нови
медии. **ДИЧЕВ**, Ивайло, Орлин **СПАСОВ** (съст.). *Нови медии – нови мобилизации*.
София: Отворено общество, с. 284-327. [Spassov, Orlin (2011b). *Mobilizirane sega:
partii, grazhdanski dvizheniya, novi medii*. Ditshev, Ivaylo, Orlin Spassov (sast.) *Novi
medii - novi mobilizatsii*. Sofia: *Otvoreno obstestvo*, s. 284-327].

СТАНКОВ, Иван (2017). *Анчо Калоянов. Литературна анкета*. Пловдив: Хермес.
[Stankov, Ivan (2017). *Ancho Kaloyanov. Literaturna anketa*. Plovdiv: Hermes].
SILVERTHORNE, Sean (2009). Understanding Users of Social Networks. *Working
Knowledge*. <<http://hbswk.hbs.edu/item/6156.html>>

Използвани източници:

Б.А. (2018а). Над 1000 самодейци взеха участие в първото издание на “Ченге пее и танцува”. *Дългопол - вчера, днес, утре*, бр. 27.08.2018 г., с. 3.<<http://www.dalgopol.org/newspaper/84.pdf>>

Б.А. (2018б). Народната певица Силвия Димитрова – следовница на ченгенските песни. *БНР-Варна*.<<http://www.dalgopol.org/newspaper/84.pdf>>

Б.А. (2020). Варненско село с нулева безработица посреща гости и за сватбен туризъм. *Dariknews*. <<https://dariknews.bg/novini/bylgariia/varnensko-selo-s-nuleva-bezrabotica-posreshta-gosti-i-za-svatben-turizym-2236903>>

ВАСИЛЕВ, Васил (2018). Отличиха ни във фестивала на фолклорната носия в Жеравна. *Дългопол - вчера, днес, утре*, бр. 27.08.2018 г., с. 8. <<http://www.dalgopol.org/newspaper/84.pdf>>

ЖЕНСКА РИЗА ОТ СЕЛО АСПАРУХОВО (ЧЕНГЕ) (2019). Блог „История в шевици“.<<http://istoryavshevici.blogspot.com/2019/02/>>

ИВАНОВА, Мирослава (2010). Стефка Съботинова: мене чака песента. *Бела*. <<http://bela.bg/%D1%B0/>>

КАЛОЯНОВ, Анчо (2002). *Добър юнак с добра коня (152 обредни песни от село Аспарухово, Варненско)*. Варна: ЕИ „LiterNet“. <<https://litenet.bg/publish/akaloianov/iunak/index.html>>

КОМПЛЕКС ОВЧАГА (2018). Група „Сминена китка“, с. Аспарухово. *Отдолу иде мама*. <<https://www.facebook.com/complexovchaga/videos/482688788807162>>

КОМПЛЕКС ОВЧАГА (2019). *Така посрещаме гостите...*<<https://www.facebook.com/watch/?v=446841919202558>>

КУ-КУ БЕНД (2018). *Притури са планината*. <https://www.youtube.com/watch?v=ojF6ztdRMYw&ab_channel=SlaviTrifonov%26Ku-KuBand%2F%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B8%D0%9A%D1%83-%D0%9A%D1%83%D0%91%D0%B5%D0%BD%D0%B4>

ОТ БЪЛГАРСКО, ПО БЪЛГАРСКО (2018). *Предаване на телевизия СКАТ*.<https://www.youtube.com/watch?v=gk9uahw3K5s&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%8F%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%A2>

ПОРЪЧАЛ МИ ДОБРИ (2015). *Силвия Димитрова*. <<https://www.vbox7.com/play:c703c0cfb2>>

ПОТОПЕНОТО НАСЛЕДСТВО (2020). *Научно-изследователският проект „Потопеното наследство. Село на дъното на язовира: миграции, памет, културни практики“*. <<https://bgdams.com/>>

СЕЛО АСПАРУХОВО, ВАРНЕНСКО (2020). Публична фейсбук група. <<https://www.facebook.com/groups/370456046456631>>

УЧИЛИЩЕН ПРОЕКТ ЗА НАУЧНА ЕКСПЕДИЦИЯ „АСПАРУХОВО – БЪДЕЩЕ ЗА ФОЛКЛОРНИЯ СВЯТ“ (2020). Фейсбук страница на @AsPaRuHoVo Community.<https://www.facebook.com/AsPaRuHoVo/?ref=page_internal>

ФОЛКЛОРНИ ПЕСНИ НА АТЛАРЦИ (2020). *Сайт Атларе – Жребчево*. <<http://atlare.com/folklore>>

ЧЕНГЕ ПЕЕ И ТАНЦУВА (2018). *Телевизия СКАТ*. <https://www.youtube.com/watch?v=AFNDZCgVjzM&ab_channel=%D0%A2%D0%B5>

D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%8F%D0%A1%D0%9A%
D0%90%D0%A2>

ЧЕНГЕ ПЕЕ И ТАНЦУВА (2019). *Втори фолклорен фестивал в село Аспарухово-2019*. <https://www.youtube.com/watch?v=0_uCKcwi5UM&ab_channel=delevd>

ATLARE.COM (2020) *atlare.com. Society & culture website*.<<https://www.facebook.com/atlarecom-837871936270451>>

D EMOTION PROJECT(1994). *Притури се планината*. <https://www.youtube.com/watch?v=HNmYUsJQyr0&ab_channel=eneiii>

DJ 89 (2020). DJ 89 & Sorina Bogomilova – PLANINATA [BALKAN TRAP II]. <https://www.youtube.com/watch?v=IwvqGqvbsWY&ab_channel=DJ89%5BBRAT%D0%AF%D0%A2%D0%90%5D>

STELLAMARA (2009). *Prituri se Planinata. The Golden Thread*. <https://stellamaramusic.bandcamp.com/album/the-golden-thread>

Проф. дн Венцислав Димов [д-р/PhD (1999); DSc (2018)] е преподавател в СУ „Св. Климент Охридски”, Факултет по журналистика и масова комуникация (лекционни курсове „Медийна музика“, „Антропология на популярната музика“, „Звукът в онлайн медиите“ и др.). Ръководител на изследователската група „Етномузикология“ в Института за изследване на изкуствата, БАН. Автор на над 200 научни студии и статии и монографиите: „Етнопопбумът” (2001); „Добруджа: памет и песен” (2012); „Музиката за народа на медийния фронт (Меката власт на народната и популярната музика в социалистическа България)“ (2019) и др.; съавтор с Лозанка Пейчева на книгата „Зурнаджийската традиция в Югозападна България” (2002). Сфери на научни интереси: социални и хуманитарни науки. Изследователски области на изследвания: медийни изследвания, етномузикология, антропология на традиционната и популярната музика, медийна и записана музика, идентичност и музика, музикални традиции на етнокултурните общности и малцинствата, музика на Балканите, изкуствознание.

Проф. д.изк. Лозанка Пейчева, [д-р/PhD (1991); DSc (2007)] работи в Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей, Българска академия на науките (ИЕФЕМ-БАН). Преподавател в Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив (лекционни курсове „Музикален фолклор”; „Българска етнография” и др.). Автор на над 220 научни студии и статии, учебници и учебни помагала и монографиите: Автор на книгите: „Душата плаче - песен излиза (Ромските музиканти в България и тяхната музика) (1999); „Между селото и вселената: старата фолклорна музика от България в новите времена“ (2008); „Народният дух“ в авторските песни от България“ (2010); съавтор с Венцислав Димов на монографията „Зурнаджийската традиция в Югозападна България” (2002) и с Людмила Велчева на книгата „Неравноделността – система за изучаване“ (2005). Сфери на научни интереси: хуманитарни науки. Изследователски области на изследвания: етномузикология; антропология на музикатата; културно наследство; идентичност; етничност; модернизация и глобализация

на фолклорна музика; музикални традиции на етнокултурни общности; психологическа антропология и др. Председател на Борда на Националния комитет на ICTM (Международен съвет за традиционна музика към ЮНЕСКО) – България (ICTM National Committee of Bulgaria).

Ventsislav Dimov (PhD (1999); DSc (2018)) is a Professor at Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Faculty of Journalism and Mass Communication (lecture courses “Media Music”, “Anthropology of Popular Music”, “Sound in Online Media”, etc.). Head of the research group “Ethnomusicology” at the Institute of Art Studies, BAS. Author of over 200 scientific studies and articles, author of the monographs *Ethnopopbum* [The ethnopopboom] (2001); *Dobrudzha: pamet i pesen* [Dobrudzha: memory and song] (2012); *Muzikata za naroda na mediyaniya front* (*Mekata vlast na narodnata i populyarna muzika v Sotsialisticheska Bŭlgariya*) [Music for the people on the media front (The soft power of peoples and popular music in Socialist Bulgaria) (2019) and others; co-author with Lozanka Peycheva of the book *The Zurna Tradition in Southwest Bulgaria* (2002). Areas of research interests – social sciences and humanities, media studies, ethnomusicology, anthropology of traditional and popular music, media and recorded music, identity and music, musical traditions of ethnocultural communities and minorities, music in the Balkans, art studies.

Lozanka Peycheva, [PhD (1991); DSc (2007)] is a Professor at the Institute of Ethnology and Folklore Studies with the Ethnographic Museum, at the Bulgarian Academy of Sciences (IEFEM-BAS). Lecturer at the Academy of Music, Dance and Fine Arts “Prof. Asen Diamandiev” – Plovdiv (lecture courses “Musical Folklore”; “Bulgarian Ethnography”, etc.). Author of over 220 scientific studies and articles, textbooks and monographs: *Dushata plache – pesen izliza* (*Romskite muzikanti v Bŭlgariya i tyahnata muzika*) [“The soul cries – a song comes out” (Roma musicians in Bulgaria and their music)] (1999); *Mezhdu Seloto i Vselenata: starata folklorna muzika ot Bŭlgariya v novite vremena* [Between the Village and the Universe: the old folk music from Bulgaria in the new times”] (2008); “*Narodniyat duh*” *v avtorskite pesni ot Bŭlgariya* [“The folk spirit” in the author's songs from Bulgaria] (2020); co-author with Ventsislav Dimov of the monograph *The Zurna Tradition in Southwest Bŭlgaria* (2002) and with Lyudmila Velcheva of the book *Neravnodelnostta – sistema za izuchavane* [System for the study of uneven metrums and rhythms] (2005). Areas of research interests – humanities; ethnomusicology; anthropology of music; Cultural Heritage; identity; ethnicity; modernization and globalization of folk music; musical traditions of ethnocultural groups; psychological anthropology, etc. Chairman of the Board of the ICTM National Committee of Bulgaria (ICTM – International Council for Traditional Music at UNESCO).